

CENGİZ AYTMATOV'UN YÜZYÜZE VE OĞULLA BULUŞMA ÖYKÜLERİNDE DRAMATİK / TRAJİK UNSURLARIN İZLEKSEL GÖRÜNÜMLERİ*

Mitat Durmuş**

Özet: Edebi metinlerde sanatkârın yaşanmışlıkları metnin şekillenmesine de hizmet eden aracı unsur konumundadır. Sanatkârın beslenme kaynakları ile bu kaynakları biçimlendiren unsurlar, edebi metinlere kimi zaman imgelerle, sembollerle; kimi zaman da göndergeler aracılığı ile taşınmış olur. Cengiz Aytmatov anlatılarında da semboller ve göndergeler yaşanmışlıklar alanına açılan bir nitelik taşırlar. Bu makalede *Yüzyüze* ve *Oğulla Buluşma* öykülerinde yazarın yaşanmışlıklar alanından (otobiyografik bellekten) alıp izleksel bir öze dönüştürdüğü dramatik / trajik unsurları ele alıp, yazarın bu dramatik / trajik unsurları evrensel bir dille nasıl anlattığı konu edinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Aytmatov, Trajik Unsurların İzleksel Görünümü, edebi metin- yaşam ilişkisi

IN CHINGIZ AITMATOV'S STORIES "YÜZYÜZE" AND "OĞULLA BULUŞMA" THE THEMATIC VIEWS OF TRAGIC / DRAMATIC ELEMENTS

Abstract: Artist's life experiences in the literary texts of the text elements in shaping tool are also serving. Artisans with dietary sources of these resources that form the elements, sometimes to literary texts with images, symbols, sometimes referent they have moved through. Chingiz Aitmatov referential symbols and narratives are also a drop in the quality field experiences to carry. This article Face to Face & Sons Gathering in the stories the author's life experiences from the field (autobiographical memory) away thematic essence converts the dramatic / tragic elements, treating the author of this dramatic / tragic elements of a universal language, describe how the issues will be gained.

Key Words: Chingiz Aitmatov, Tragic Elements of the thematic view, the literary texts-life relationship.

*"Oğlu kendi sözlerinde can bulmuştu ve şimdi bir başkasının bilincinde yaşıyordu"****

* Bu makale, *Uluslararası Cengiz Aytmatov ve Türk Uygarlığının Rönesansı Kongresi* (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi ve Ardahan Üniversitesi 24-25 Mayıs 2012 Biskek/ KIRGIZISTAN)'nde sunulmuş bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Yrd. Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl., Ardahan / Türkiye, mithat.durmus@gmail.com

*** Cengiz Aytmatov, *Bütün Hikâyeler 7* (Kızıl Elma, Oğulla Buluşma, Beyaz Yağmur, Asker Çocuğu, Deve Gözü, (Çev.: Refik Özdek), Ötüken Yayınları, İstanbul, 1992, s.37 (Not: Bu eserden yapılacak sonraki alıntılarda O.B. kısaltması kullanılacaktır.).

Cengiz Aytmatov, *Oğulla Buluşma* öyküsündeki: “*Oğlu kendi sözlerinde can bulmuştu ve şimdi bir başkasının bilincinde yaşıyordu*” ifadesinin göndermede bulunduğu anlam alanı “*bir başkasının bilincinde yaşamak*” ifadesinden hareketle okurları olsa gerek. İşte o okurlarından birisi olarak yazıya yine aynı öyküdeki şu ifadelerle başlamak isterim: “*Bu toprakları, bu dağları, senin teneffüs ettiğin bu havayı, senin içtiğin suları selamlamak istiyorum.*” (O.B.s.39)

Suların sırrını ödünçleyen¹ Cengiz Aytmatov’un tinsel bir varlık olarak daima okurları ile *Yüzyüze* olacağı eserleri üzerine yapılan çalışmalar arttıkça kendisini çok daha açık gösterecektir. Yine *Oğulla Buluşma* öyküsünde Saparali (Sefer Ali)’nin “*oğluma gidiyorum*” (O.B.: s.36) sözüne karşılık öykünün başat kahramanı Çordon’un da: “*Benim oğlum da beni davet etti.*” (O.B.: s.36) karşılığını verdiğini görmekteyiz. Aytmatov’un romanlarında ve üzerine çözümlemede bulunacağımız *Oğulla Buluşma* öyküsündeki gibi Törekul Aytmatov’un da bir gerçeklik alanını sorgulamada / sorunsal edinmede okurla *Yüzyüze* olacağı bir bakıma kaçınılmazdır.

Yasaklarla kuşatılmış, çocukların yetim ve öksüz kaldığı bir çağda dünyaya gelen C. Aytmatov, “*Asrın Kıyamet Çağı*” olarak adlandırıldığı 1920-1950 döneminde gençlik yıllarını geçirmiş, kıyamet çağından kısmetine düşeni(!) babasını kıyamet çağına vererek karşılar. Asrın Kıyamet Çağı, Asya coğrafyasında büyük yıkıntılara, kopuşlara, yalnızlaşmalara, başkalaşmalara zemin hazırlar. “*Öznenin ölümü*” denilerek özetlenebilecek bir süreçte yaşama atılan C. Aytmatov, öznenin ölümündeki evrensel dramı / trajediyi kendi benliğinde yaşadıklarıyla kararak Asya coğrafyasının ölmeyen öznesi olarak ses’e dönüşür. Ya da C. Aytmatov’un öyküsündeki adlandırma ile söyleyelim o, Asya coğrafyasının “*Yıldırım Sesli Manasçı*”sı olur. Okurunu çarpar, yıkar, şaşırtır devamında “su”ya saflığa, arınmaya ulaştırır. Okurların dikkatinden Aytmatov’un itilmişliği cenderesinde tükenmişliği yaşamaya mahkûm edildiği kaçmamıştır. Henüz 9 yaşında bir çocukken hayata tutunmada en çok ihtiyaç duyduğu zamanda babasından koparılır. Stalin’in yok etme politikası esnasında öldürüleceğini anlayan baba Törekul Aytmatov, çocuklarının bu olaya tanık olmalarını önlemek ve bir zarara uğramalarını durdurabilmek için onları Moskova’dan Talas’a / Atayurt’a gönderir. Repressyaya maruz kalarak katledilen insanların çocukları; kimsesizler yurduna, eşleri ise çeşitli kamplara gönderilerek insanlık dışı uygulamalara mecbur edilirler. ALJİR’de 22 bin kadının hapsedilmiş olması² Asrın Kıyamet Çağının vardığı dehşetin boyutlarını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bütün bu uygulamaların olduğu dönemde henüz 9 yaşında olan C. Aytmatov babadan ayrılışın bilince saptığı yıkımı şöyle anlatır: “*Henüz altı aylık olan küçük Rosa ile birlikte dört kardeşlik. Babam Kazan garına götürmüştü bizi. Tren oradaydı. Kapıları açıktı. Vagonların biri bize rezerve edilmiş bölümlerden oluşuyordu. Altı üstlü ranzalar vardı. Babam bunlardan ikisine bizi*

yerleştirdi. Ve vedalaştı. Annemin nasıl ağladığını ve babamın kendisine nasıl güçlüklerle hâkim olabildiğini görüyordum. (...) Bu arada tren hareket etti ve yürümeye başladı. Babam uzun müddet, gücünün yettiği kadar pencerenin yanı sıra koştu, bize el salladı, salladı... Ben ranzanın üst tarafındaydım, **her şeyi anlamıştım**, en azından hissetmiştim-**bir birimizi bir daha asla göremeyecektik.**"³ 9 yaşında yaralanan çocuk bilinci kendisi gibi yaralanmış pek çok çocuk ve kadının yaşantılarına tanıklık ederek büyür. Bir yanda sistemin bireylere uyguladığı bilinç yıpratmaları, bir yandan da savaşın getirdiği açlık, yoksulluk, kimsesizlik, çaresizlik Aytmatov'un içinde bulunduğu çağa bir çığlık olarak dönmesini hazırlar. Aytmatov'un eserleri bir bakıma yıkılan çocukluk dünyasının yıkıntılarından kurulmuştur. Pablo Picasso'nun Guernica tablosuna bakan Nazi subayının "Bunu siz mi yaptınız?" sorusuna Picasso'nun verdiği cevap nasıl ki; "Hayır, siz yaptınız!" şeklindeyse Aytmatov'un doğuşunu hazırlayan sebepler de aynı cevaba muhataptır.

C. Aytmatov, Töreku Aytmatov'un insanoğlunun vicdanı adına konuşsun diyerek dünyaya bıraktığı kişi konumundadır. Tıpkı "Cengiz Han'a Küsen Bulut"ta Cengiz Hanın buyruğu olan çocuk doğurma yasağına karşı gelerek oğlunu dünyaya getiren Toyulan, eşi Erdene ile birlikte kurban edilirken arka ya "oğul" simgesi ile insanoğlunun vicdanını bırakması gibi. İnsanoğlunun vicdanı adına konuşması için bir bakıma yazgı C. Aytmatov'u seçmiştir. Yazar, *Oğulla Buluşma* öyküsünde kendi yaşamında da deneyimlediği acıları öykü kahramanının ağzından şöyle aktarır: "Her birinin içinde söylenmemiş o kadar söz, o kadar çok düşünce kalmıştı ki!... O günlerde halkın kalbinden geçenleri derleyip toplayacak ve açıklayacak birinin çıkması ihtimali de pek azdı." (O.B.:s.41)

Aytmatov'un 9 yaşındayken babadan koparılışına ilişkin olarak vurguladığı: "...her şeyi anlamıştım, en azından hissetmiştim -bir birimizi bir daha asla göremeyecektik."⁴ ifadesindeki umutsuzluğu, *Oğulla Buluşma* öyküsünde, oğlunu arayan baba üzerinden okuyucuya ulaştırılır. İnsanoğlunun yeryüzündeki kutsallığını bozan / tahrip eden savaşın babadan ayırdığı oğlunu aramak üzere yola çıkan bir babanın arayış umutsuzluğunun öyküsü olan *Oğulla Buluşma*, C. Aytmatov'un babayı arama umutsuzluğu ile özdeşleşir. C. Aytmatov anlatılarında kendini göstermeyen ancak metnin oluşumuna gizil olarak yön veren temel unsurlardan birisi savaştır. Ramazan Korkmaz bunu: "Aytmatov anlatılarında savaş, bütün izleksel yönelişlerin arkasında kayan, yutan bir fon olarak yer alır."⁵ diyerek belirtir. Aytmatov anlatıların izleksel iz sürümünü şekillendiren savaş, ülkeler arası bir kavgaya, sistemin bireylerle kavgası ve kişiöğlunun kendini evrende ontolojik olarak gerçekleştirme kavgası olarak çıkar karşımıza.

Yazar tarafından ülkü değer olarak sunulan ontolojik var olma savaşımının dışındaki diğer savaşlar, kişiöğlunun dünyasını tahrip eden onu ontolojik var olmadan alıkoyan bir niteliğe sahiptir. Aytmatov'un *Beyaz Yağmur*, *As-*

ker Çocuğu, Deve Gözü, Yüzyüze, Sultan Murat, Oğulla Buluşma, Erken Gelen Turlarlar, Elveda Gülsarı, Cemile gibi öyküleri ile Gün Uzar Yüzyıl Olur, Beyaz Gemi, Toprak Ana, Dağlar Devrildiğinde (Ebedi Nişanlı gibi romanlarında izlediği şekillendiren ve karşıt değer olarak yer alan savaş, yaşamın yeryüzüne sinen bütün kutsallığını parçalayarak, kişioğlunun hem filogenetik hem de ontolojik varoluş kaygılarına saldırır ve kişioğlunu çevresindeki “şey”lere “batmış” gibi hissetmesine sebep olur. Kişioğlunun evrendeki varoluşu bir yanıyla ontogenetik (bireysel var olma), bir yanıyla da filogenetik (soy oluş) temeline dayanır. Sovyet sisteminin bireyi bu iki var oluş alanından uzaklaştıran iki unsuru vardır. Birincisi ölkeler arası savaşta Asya coğrafyasının çocuklarını bir savaş malzemesi olarak kullanmak ve bununla acılara, yoksulluklara, çaresizliklere kapı açmak; ikincisi ise yine aynı coğrafyanın çocuklarını filogenetik bir tehdit olarak algılayıp represiyaya maruz bırakmaktır. Foucault’nun özne- iktidar mücadelesinde vurgu yaptığı iktidarın özneyi yok edişi en güzel örneklerini bir bakıma Asya coğrafyasında gösterir. Aytmatov’un, yaşamın açmazlarla, acımasızlıkla gelen ve filogenetik varlığı yok eden savaşlara karşıduruş sergileyişi, ontolojik bir varoluşu esas alarak ilerler. Bu yolla söylemini lokalleşme tehlikesinden kurtararak, evrensel insani değerlere açarak anlatıyı çoğalma sokar. Kökene dönüş mitlerine sıklıkla yer vermesi ve bu mitik anlatıları kendi zamanına taşıması tutunma alanları oluşturarak ontolojik çoğalmayı sağlayabilmek içindir.

Gün Uzar Yüzyıl Olur romanındaki Nayman Ana’nın Mankurtlaşan oğlunu arayışı ile Oğulla Buluşma öyküsündeki babanın oğlunu arayışı, yazarın yaşamdan deneyimlediği kendi babasını arayışı / bekleyişi ile ortak bir payda da buluşur. Özneler değişmiş olsa da ortada geçmişe ve geleceğe ait bir arama duygusu kendini hissettirir. Töreku Aytmatov’un ailesini Talas’a gönderirken trenin arkasından koşması ile Oğulla Buluşma öyküsündeki başkahraman Çordon’un oğlunun arkasından koşması özdeştir. Özneler aile ya da oğul peşinde değil aslında bir umudun peşinde koşmaktadırlar. Aytmatov’un tüm eserlerinde umuda yolculuk olarak görülen arama eylemi, babadan koparılsın bekleyişe evrilmesinin bir yansımasıdır. Bu ontogenetik ve filogenetik bir arayış özlemi olarak çıkar karşımıza. Nayman Ana’nın oğlunu bulduğunda ona annenin santimental duygularını aktarmaktan çok oğlunun kendi adını, babasının adını, kabilesinin adını hatırlatma çabaları ontolojik ve filogenetik bir kendilik / kendi oluş/ varoluş çabasının yansıması olarak görülmelidir. Aytmatov’un eserlerinde derin bir boşluk olarak karşımıza çıkan “baba”nın yeri atalar kültü ile tamamlanmak / doldurulmak istenir. Çünkü Eliade’nin de belirttiği gibi; “zamanın yaptıklarından kurtulup iyileşmek için “geriye dönmek” gerekir.”⁶ Ya da Jan Assmann’ın; “Toplumlar geçmişe öncelikle kendilerini tanımlamak için ihtiyaç duyarlar.”⁷ dediği içindir ki Aytmatov geçmişe kendine onu var kılacak

bir tutunma alanı oluşturmak için yönelir. “Bizim amacımız kendimize bir dünyayı açmak ve bize ait olan her şeyi korumak olmalıdır.” (s. 53.) diyen Cengiz Aytmatov kendisine ait olanı / ‘baba’yı korumak ve daima yaşar kılmak için edebî dilin olanaklarından yararlanır.

Beyaz Gemi romanında yaşadıkları dolayısıyla kimliksizleşen ve adsız olan çocuğun ‘baba’ya kavuşma arzusu ile sulara koşması ve sulara karışması, okuru saran, sarmalayan ve tıpkı ‘baba’ gibi kuşatan ve kucaklayan bir anlatımla verilir. *Oğulla Buluşma* öyküsünde ise boşlukta bırakılan ‘oğul’ olur. Bunu yazar iki amaçlı işler kanısındayız. Birincisi babanın boşluğa bırakılmış oğlu karşısındaki durumunu yansıtabilmek; ikincisi ise bu boşlukla aslında geleceğin boşlukta bırakılmış olduğuna vurgu yapmak. Baba açısından gelecek, çocuk açısından geçmişin boşa bırakılıyor olması tutunma alanlarının tüketildiğine vurgu yapar. Sahiplenici ve koruyucu babayı roman ve öykülerde savaş, yaşamda ise Sovyet sistemi boşlukta bırakmıştır. Cengiz Aytmatov’un eserlerinde baba bilinen değil, hissedilen bir varlıktır. Hislerle, duygularla, düşünsel tasarımlarla hakkında bilgi sahibi olunan bir varlıktır baba. Babanın böylesi bir varlığa dönüşmesine eserlerde insanoğlunun evrendeki kutsallığını yıkan savaşlar ve C. Aytmatov’un yaşamının Asrın Kıyamet Çağına denk gelmiş olması sebep olur. Sonu gelmez, dizginlenemez baba özlemi Aytmatov’da çeşitli sembollerle, imgesel kuruluşlarla, anlatının farklı formlarıyla okur karşısına çıkar. Tıpkı yaşamında babanın boşlukta bırakılmış / yitik olması gibi Aytmatov’un gerek romanlarında gerekse öykülerinde de baba boşlukta kalır. Anlatılardaki böylesi bir boşluk, zihinsel anlamda okuyucuyu bir başka doluluk alanına iter: Babanın boşluğu derin ve tematik bir doluluk olur. Devlet erkinin babayı yok etmiş olması ve bu yok edişi kanun ölçeğinde “adalet” kavramına dayandırması C. Aytmatov’da biyolojik varlığı olduğu gibi ontolojik varlığı da boşa bırakır. Sistem erki adalet kavramını deforme ederek *baba’yı* boşluk alanına ittiği gibi, C. Aytmatov’u da *öteki* alanına iter. O, artık sistemin gözünde “*halk düşmanının oğlu*” adlandırması / tanımlaması ile olmayan kişi konumuna (non-person) sokulmuştur. Bu itilmişlik / bırakılmışlık ve boşluk psikozu yazarı, evrensel anlamda ontolojik bir varoluşa çeker.

C. Aytmatov’un eserleri adresi bilinmeyen babaya veya oğla yazılmış birer mektup niteliğindedir. Baba/ oğul beklenen, umut edilen, gözlenen, hasret duyulan bir varlıktır. *Beyaz Gemi*’de adsız çocuk, Gün Uzar Yüzyıl Olur’da Abutalib’in çocukları, Cengiz Han’a Küsen Bulut’ta Yüzbaşı Erdene’nin oğlu, Kassandra Damgası’nda Keşiş Filoyef gibi. Baba yalnızca C. Aytmatov için değil ailenin bütün bireyleri için beklenen imgesel bir varlıktır. M. C. Anday’ı Rosenberglar çifti için yazdığı *Anı* şiirinde vurguladığı;

*"Bir çift güvercin havalansa
Yanık yanık koksa karanfil
Değil bu anılacak şey değil
Apansız geliyor aklıma"⁸*

Dizelerinde olduğu gibi babadan koparıldığı zaman henüz 6 aylık olan kızı Roza Aytmatova, 51 yıl sonra gazetelerde; *"Bişkek yakınlarında bir yerde, çok sayıda kişinin kemiklerinin gömülü olduğu bir toplu mezar bulundu."* şeklindeki haberleri Fransa yolculuğuna çıkmadan önce okuyunca şu hatırasını anlatır: *"Tam Fransa yolculuğuna çıkarken o yerin Çontaş olduğunu öğrendim. Düşünmeyeyim desem de pat diye aklıma düşüyor..."⁹* diyecektir.

* * *

Adaletin, sistemin menfaatine endekslenmesi *Yüzyüze* öyküsünün doğmasına zemin hazırlar. *Yüzyüze* öyküsünün olay örgüsü Aytmatov'un diğer öykü ve romanlarındaki gibi yaşamdan deneyimledikleri üzerine kurulur. Güzel Sarıgül Şonbaeva ile yapılan bir söyleşide Aytmatov şu anısını anlatır ki, bu anı aynı zamanda *Yüzyüze* öyküsünün art anlam alanını oluşturan olay örgüsü olur: *"Savaşın daha ilk yılları ve en zor zamanlarıydı. O dönemde ailemizin sıkıntılarını sırtlayan hayatını idame ettirmesinde en büyük rolü oynayan Sukra adında bir inegimiz vardı. Bu fedakâr ve cefakâr hayvancağız hiç beklenmedik bir anda ahırdan çalındı. O dönemde ailemiz altı kişiden oluşmaktaydı: Hasta annem, teyzem ve üç kardeşimle ben. En acı ve ağır olanı da babamın yanımızda olmayıştıydı. Babamı Stalin rejimine kurban vereli bir yıldan uzun bir süre geçmişti. İşte bu yokluk ve yoksulluk, aynı zamanda da yetim çağlarımızda bu inek her şeyimiz oluvermişti. Bu nedenle çalınması bizim için üzerimize kıyametin kopması gibi bir şeydi, sanki dünyanın sonu gelmişti. Bu hayvan, hayatla aramızdaki bağı kuran, bizi doyuran, yarınlara umutla bakmamızı sağlayan tek şeydi. **Acılarla yoğrulmuş çocuk ruhuma bu olay ağır geldi** ve hırsla, öfkeyle bilendim. Omzuma tüfeği attığım gibi kendimi tarlalara, dağlara, bayırlara atı verdim. Hırsız bulmak ve oracıkta canına okumaktı amacım. Kin, nefret ve intikam kor bir ateş gibi sarmıştı tüm benliğimi. Tam o sırada karşıma eşeğinin üstünde bir aksakal çıkıverdi. İşte bu hikayemde bahsettiğim ihtiyarın ta kendisi.¹⁰ Önüme geçti ve bana, *"Şu menfur intikam düşüncesini söküüp at yüreğinden ve hemen evine dön henüz yol yakinken. **Unutma ki dünyaya adalet üstüne kurulmuştur.**"¹¹* Aytmatov'un anısında "dünyanın adalet üstüne kurulduğuna" dair yaptığı vurgu *Yüzyüze* öyküsünde İsmail'in şahsında yeniden gerçekleştirilecektir. Öyküde yüz yüze gelenler İsmail ile eşi değil, İsmail ile adalet gerçeğidir.*

Dede Korkut'un anlatılarda değerleri bozan Sarı Çobanın ve buna tepki koymayan Oğuz Boyunun karşısına Tepegöze'ü çıkararak onları bir başka gerçekle yüzyüze getirilmesi gibi Aytmatov da İsmail'in karşısına eşi aracılığı ile in-

sanın en önemli değerlerinden biri olan adalet duygusunu koyar. İsmail öyküde eşi ile değil, adaletle yüzyüze gelmiş olur.

İsmail savaşın agnostik ürküntüsüyle eve sığınır. Ancak ürküntü alanına yeniden götürülme korkusuyla da mağaraya yönelir. İsmail, ürküntü alanından kaçarken yersizleşir de. Tutunma alanları kalmayan bireylerin yaşam alanları mağaralar ve karanlıklar olur. İsmail, soğuk ve karanlık mağaranın ruhuna bürünür. Büyük bir ürküntü ile yaşıyor olmak onu mağaraya sürüklediği gibi karanlıkları kuşanmış olması da onu dönüşüme zorlayan, kendi olmaktan çıkaran, başkalaştıran ve bütün bunlarla da değersizleştiren unsurlardır. İsmail, tutuklanarak mağaradan çıkmıştır ancak karanlıktan çıkamamıştır. Okurun imgeleminde İsmail sonsuza değin karanlıkta bırakılmıştır. Tıpkı Kafka'nın *Dönüşüm* romanında kahraman Gregor Samsa'nın böceğe evrilmesi esnasında uyuyup uyuyup uyanarak tekrar insana dönüşmek isteyişindeki başarısızlık gibi.

Gün Uzar Yüzyıl Olur'da Abutalip'in; *"yaşam beni yok olayım diye buralara sürdü"* (s. 184.) dediği gibi İsmail de ontolojik olarak yok edilmek için, önce savaş alanına, daha sonra ise mağaraya sürülür. Mağaradaki adam, yücelik tasarımlarından uzaklaşmış; Sovyet ideolojisinin bir yansıması olarak Tepegöze dönüştürülmüş, değerler dizgesinden yalıtılmış bir kahraman konumuna indirgenmiştir. Ve bu yolla da değersizleştirilerek ("adalet" vurgusu aracılığıyla) öldürülmüştür.

Öyküde Seyda, savaşın olumsuzlayan yok ediciliği karşısında kendini var kılma mücadelesi içinde konumlandırır. Seyda, savaştan kaçan kocasının yaşama tutunma arzusunu anlayışla karşılar. Ancak her ne pahasına olursa olsun yaşama tutunmak, yaşamak demek değildir. Yaşamak değerler dizgesini tahrip etmeden var olmak çabasıdır. Aksi takdirde değerden arındırılmış / değerleri yitime uğramış insan, yaşayan değil dünyada olan fakat bir değere dönüşmeyen nesne konumunda görülür. Öyküde yazar İsmail'i yaşayan değil, dünyada olan konumuna indirger. İsmail, ontolojik güvenlik referanslarını yitirdiğinden, yalıtılmış, huzursuz, saldırgan bir varlığa dönüşür. Onun dönüşümünü hızlandıran temel unsur, ontolojik varoluşun referanslarından arındırılmış olmasıdır. Bu arınmayı belki İsmail'in kendisi yapmamıştır, ancak savaştan çok daha fazla ontolojik varlığı tahrip eden bu varlığın vicdan ve adalet alanlarından uzaklaştırılmasıdır. Adaletsizlik, savaştan çok daha tehlikelidir. Seyda, adalet duygusu ile İsmail'i yüz yüze getirirken; kendini değerler çerçevesinde sarmalayan ve tanımlayan ontolojik varlık imkânını var kılıp, İsmail'i yok eder. İsmail artık bir eş olmaktan çok, iri bir böcek gibidir. Değerler dünyasını bozan İsmail okurun imgelem dünyasında ölüdür. C. Aytmatov, Sukra'nın öcünü İsmail'i biyolojik olarak değil ama ontolojik olarak öldürerek alır. Bu çok daha etkin bir yok ediştir.

İsmail'i mağaraya taşıyan ve dönüşüme zorlayan sistemin dayatmacılığı, onu bir yok oluşa mahkûm (haps) eder. İri bir böcek gibi kalır İsmail. İsmail'in böylesi bir yok oluşa düşmesinin temel besleyici kaynağı ise “özneyi öldüren” sistem mantalitesidir.

Aytmatov savaşın cehennemleştirdiği, tekdüzeleştirdiği yüzleri ve vicdanları sağaltıma sokmak için geçmişle ilişki kuran, doğurgan, temel besleyici veya yeniden kimlik kurucu dinamizmi, değer aktarımlarını üzerinde toplayan suların sesini, Isık Göl'ün tanıklıklarını edebî alana aktarmamış olsaydı Mankurt oğuldaki gibi ya da Yüzyüze'deki İsmail gibi bir bireye, değerler dizgesine uzak duran bir varlığa dönüşürdü.

DİPNOTLAR

- 1 Ramazan Korkmaz, “Suların Sırrını Ödünçleyen İnsan: Aytmato”, Cengiz Aytmato, (Edt.: Ramazan Korkmaz), KBY, Ankara, 2009, s.13.
- 2 Korkmaz, *agm.*, s.14.
- 3 Korkmaz, Korkmaz, *agm.*, s.14.
- 4 Korkmaz, Korkmaz, *agm.*, s.14.
- 5 Ramazan Korkmaz, *Cengiz Aytmato Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2008, s.88.
- 6 Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, (çev. Sema Rıfat), Simavi Yayınları, İstanbul, 1993, s.85.
- 7 Jan Assmann, *Kültürel Bellek*, (çev. Ayşe Tekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 133.
- 8 Melih Cevdet Anday, *Rahatı Kaçan Ağaç* (Toplu Şiirleri I), Adam Yayınları, İstanbul, 2000, s.121.
- 9 Roza Aytmatova, “Roza Aytmatova'nın Günlüğünden”, Cengiz Aytmato, (Edt.: Ramazan Korkmaz), KBY, Ankara, 2009, s.37.
- 10 Aytmato'un bahsini ettiği öykü, “*Cinayet Düşünceleri İle*”dir. Aynı olayın *Yüzyüze* öyküsüne de konu edilmiş olması “*Acılarla yoğrulmuş çocuk ruhuma bu olay ne denli ağır geldi*”ğini göstermesi bakımından önemlidir.
- 11 Güzel Sarıgül Şonbaeva, “Sesinin İçinde Bir Ak Güvercin İdim”, *Cengiz Aytmato*, (Edt. Ramazan Korkmaz), KBY, Ankara, 2009, s.56.

KAYNAKÇA

- ANDAY, Melih Cevdet, *Rahatı Kaçan Ağaç* (Toplu Şiirleri I), Adam Yayınları, İstanbul, 2000.
- ASSMANN, Jan, *Kültürel Bellek*, (çev. Ayşe Tekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
- AYTMATOV, Cengiz, *Bütün Hikâyeler 7* (Kızıl Elma, Oğulla Buluşma, Beyaz Yağmur, Asker Çocuğu, Deve Gözü, (çev. Refik Özdek), Ötügen Yayınları, İstanbul, 1992.
- AYTMATOVA, Roza, “*Roza Aytmatova'nın Günlüğünden*”, Cengiz Aytmato, (Edt. Ramazan Korkmaz), KBY, Ankara, 2009.
- ELİADE, Mircea, *Mitlerin Özellikleri*, (Çev.: Sema Rıfat), Simavi Yayınları, İstanbul, 1993.
- KORKMAZ, Ramazan, “*Suların Sırrını Ödünçleyen İnsan: Aytmato*”, Cengiz Aytmato, (Edt. Ramazan Korkmaz), KBY, Ankara, 2009.
- KORKMAZ, Ramazan, *Cengiz Aytmato Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2008.
- ŞONBAEVA, Güzel Sarıgül, “Sesinin İçinde Bir Ak Güvercin İdim”, *Cengiz Aytmato*, (Edt. Ramazan Korkmaz), KBY, Ankara, 2009.